

KAPITTEL 10

Reorganisering av UH-sektoren – nasjonsbygging med regionsmak

Jon P. Knudsen¹

Universitetet i Agder

Abstract: In this chapter, the institutional development of higher education and research in Norway is analysed as a process that has been intimately intertwined with the strong geographical dimension of the country's nation-building process. This aspect of the sector's development has been important under different phases of its political history. To be legitimate, national political decisions have always had to consider and mediate between conflicting regional interests. Following Mark Bevir's (2011) distinction between different stages of nation building, I especially point at how decision makers under the present phase of a neoliberal and networking state seem to act as if the geographical rationales underpinning the national project can be ignored. The sector in question offers an illustrative case, as higher educational institutions bear a stronger affinity to their regional embeddedness than often acknowledged.

Keywords: higher education, nation building, regionalization, Norway

Innledning

De siste årene har vi vært vitne til en heftig debatt her til lands om hvordan den regionale strukturen innenfor høyere utdanning og forskning best bør organiseres. Flere av innleggene i denne boka har beskrevet denne utviklingen og pekt på de lange linjene bak fremveksten av en regionalt distribuert institusjonsflora innenfor sektoren. Jeg skal ikke gå i detalj om historien, men heller forsøke å se hvordan noen lange linjer i

1 Peter Arbo og Torunn Lauvdal takkes for verdifulle kommentarer på et førsteutkast til denne artikkelen.

Sitering av dette kapitlet: Knudsen, J. P. (2019). Reorganisering av UH-sektoren – nasjonsbygging med regionsmak. I J. P. Knudsen & T. Lauvdal (Red.), *Geografi, kunnskap, vitenskap. Den regionale UH-sektorens framvekst og betydning* (s. 241–264). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.73.ch10>.

Lisens: CC BY 4.0

det historiske forløpet treffer det jeg vil kalle en nyere tendens til oppløsning av den territorielle forståelsen. Jeg vil slik antyde en forklaring på de siste årenes politiske beslutninger (eller ikke-beslutninger) om sektorens geografiske struktur.

Peter Arbo (2019) avslutter sitt kapittel med følgende punchline: «Mens universitetene eksploderer og sprenger grenser, ser det ut til at mange av regionene imploderer og blir stadig mer fragmenterte.» Arbos poeng om at universitetene bli grenseløse, samtidig som regionene fragmenteres og imploderer, er en variant av et grunntema innenfor geografien: Hvordan skal vi forstå den tid-/rom-kompresjonen som preger vår tid (Harvey, 1989), og som blant annet har den paradoksale effekt at mens regionene fra ett perspektiv blir viktigere både i økonomisk og politisk forstand (Porter, 1990; Foray, 2015), er dette en betydning de først kan realisere ved å samhandle inn i en overregional og global orden (Fitjar & Rodriguez-Pose, 2013; Reve & Sasson, 2012).² Gjennom slik samhandling trues regionen dermed også av sin egen oppløsning. Michael Porter (2000) har for eksempel i en oppfølger til sin bok om regionenes innfasing i den globale økonomien (Porter, 1990) eksplisitt hevdet at han tror alle regionale særdrag over tid blir nivellert ut i globale homogeneringsprosesser.

Bortsett fra at et slikt resonnement grovt undervurderer moderniseringsens parallelt heterogenerende effekter, er det interessant å notere seg hvordan en i et land som tradisjonelt har måttet veie regionale interesser mot hverandre så sterkt som tilfellet har vært i Norge (Hansen, 1972; Knudsen, 2018; Rokkan, 1967), ved det 21. århundres inngang plutselig kan handle som om geografis historiske føringer er opphevet. På samme måte som det i sin tid ble politisk opportunt for kirkeministre å opptre teologisk døvt og blindt, er det i dag, for enkelte departementer med ansvar for regionalt viktige sektorer, mulig å handle som om Norge ikke lenger hadde geografi. Jeg har i en annen sammenheng argumentert for hvordan selv det departementet som har fagansvar for regionalpolitikk i Norge, særlig etter regjeringsskiftet i 2013 bevisst har ført en politikk som har nedtonet både den smalere distriktspolitikken

² Jeg unnlater, for ikke å komplisere ytterligere, nasjonalstatens tilbakekomst i dette bildet, slik vi i dag ser det på den politiske og økonomiske arenaen i Europa og Nord-Amerika.

og den overordnede regionalpolitikens betydning som saksområder (Knudsen, 2018). I et lengre perspektiv er det godt dokumentert at denne politiske dreiningen ble tydelig som tendens allerede fra begynnelsen fra 1990-tallet (Teigen, 2012).

Denne nyorienteringen har etter 2013 skutt fart og tatt ulike former, som eksplisitt fjerning av 'regional-' i Kommunaldepartementets navn, som rask nedtrapping av bevilgninger til regional- og distriktspolitiske formål, og sterk endring i ambisjon og styring overfor underliggende organer (Innovasjon Norge, SIVA, Distriktssenteret) og overfor forskningsprogrammer med regionalpolitisk innretning (Knudsen, 2018). Den mest interessante artikuleringen av den nye regionale indifferensen for denne artikkelens formål, er imidlertid den som nettopp vises ved at neglisjeringen gjøres eksplisitt. På samme måte som teologien i eksemplet ovenfor ble definert som et spørsmål for teologer, trossamfunn og lekfolk, og ikke som noe staten burde befatte seg med, er spørsmålet om regionalpolitikk i ferd med å undergå den samme utvikling. De to store reformene vi har hatt som direkte har berørt regional struktur under Solberg I-regjeringen, kommunereformen og regionreformen, har begge hatt frivillighet som prinsipp og nabopraten som verktøy. Det har betydd at staten har nøyd seg med å stille noen helt overordnede krav til effektivitet og skala og så overlatt resten til aktørene.

Nå er ikke denne fremgangsmåten ny. Stoltenberg I-regjeringen gjorde det samme da den i 2002 overførte sykehusene fra fylkeskommunalt eierskap til egne foretak, som dermed også skulle ha ansvar for sykehussektorens geografiske struktur og regionale tilbud. Den regionale dimensjonen søkes på denne måten fjernet fra de riks- og fylkespolitiske kartene for i stedet å bli overført til aktører som forventes å løse konflikter knyttet til disse dimensjonen på rent formal-pragmatisk grunnlag. Det er videre verdt å merke seg at dette ikke skjer med saksområder der den geografiske dimensjonen er av mindre betydning, men med områder der denne dimensjonen står helt sentralt. På samme vis som kirkestyret har beveget seg fra sin fremskutte plass i Grunnlovens §2 til full avpolitisering i en lang historisk prosess, går den regionale dimensjon fra å være en av hoveddimensjonene i det norske nasjonsbyggingsprosjektet (Rokkan, 1967) til å bli trivialisert i nasjonens senmoderne fase.

Mer prinsipielt betyr en slik handlemåte at skiftende regjeringer med Stortingets tilslutning abdiserer som regionalpolitisk myndighet, og at det da heller ikke finnes noen plass for samordning av det vi kaller stor regionalpolitikk. Med stor regionalpolitikk menes den politikk som legger geografiske føringer på sektorpolitikken slik disse utformes av de ulike fagdepartementene. Regionalpolitikken, i den grad den kan bestemmes ideologisk, ses fra et rent regionalliberalistisk ståsted (Johnstad mfl., 2003). Fra et slikt synspunkt vil regioner og regionale aktører kunne opptre tjenlig fra et sentralt, statlig perspektiv i den grad de bidrar til å realisere eventuelle andre mål. Slike mål vil da ofte bære mer preg av overordnede ønsker om for eksempel nasjonal økonomisk vekst, økt innovasjonsevne, forsterket kunnskapsoppbygging o.l. enn av forhold knyttet til fordelingspolitikk og regionalt forankret nasjonsbygging. I den grad det stadig finnes en overordnet regionalpolitisk ambisjon, kan vi med Bukve (2005) si at den tar form av det han kaller konkurranseregionalisme, det vil si at regioner måles for sin evne til å skåre på nasjonale mål knyttet til ulike (økonomiske) parametere. En slik nasjonalt eller internasjonalt innrammet konkurranseregionalisme kan brukes til å utvikle verktøy for å overvåke, sammenligne og stimulere regional utvikling overordnet og sektorvis, slik det for eksempel skjer i OECD- eller EU-sammenheng, ikke minst på utdannings- og forskningsfeltet (OECD 2018, ESPON 2014).

Nærmere om problemstilling

Utviklingen, slik jeg skisserer den i dette kapitlet, topper seg i den prosessen som har kjennetegnet de siste års reorganisering av UH-sektoren, og mer spesifikt i det resultatet denne prosessen har fått for to regioner, Nordvestlandet og Innlandet. Mens andre regioner har fått egne universiteter med hovedsete og hovedcampus i egen region definert etter Regionreformens geografi slik den vil nedfelles fra 2020 av (Ekspertutvalget, 2018, s. 41), ser dette ikke ut til å bli tilfellet for Nordvestlandet og Innlandet. Her vil status så langt være at NTNU har campuser i Ålesund og på Gjøvik. De øvrige høyskolene i Møre og Romsdal vil inntil videre fortsette som egne høyskoler, mens Høgskolen i Innlandet sendte sin søknad om universitetsstatus til NOKUT i desember 2018, så langt med uvisst utfall.

Den foreløpige statusen vil da være at ni av de elleve nye fylkene vil ha egne universiteter, mens to vil inngå i en filialisert struktur under NTNU. Flere universiteter og høyskoler vil ha campuser i flere enn ett fylke. En kan gjøre seg mange betraktninger om dette. Ett poeng kan være at de to enhetene som søkte sammen med NTNU, Høgskolen i Gjøvik og Høgskolen i Ålesund, var de to som fra et NTNU-perspektiv fremsto som faglig mest interessante og dermed også mest attraktive som fusjonspartnere for et ambisiøst universitet. Parallelt til dette kan det hevdes at de samme to høyskolene var de som fra et utsiktspunkt i egen region hadde den største faglige kapital å kaste inn i kampen om akademisk statusoppgradering, og at det derfor må betegnes som et tap for de to regionene dette gjaldt, at disse to høyskolene ikke kunne bli med og trekke opp universitetsløpet på vegne av sine egne regioner. Til dette vil da noen hevde at det å bli en del av NTNU bringer så store gevinster til regionen at den skaden som er forvoldt ved å bryte bindingen til de andre høyskolene i egen region, oppveies. Om det siste er gyldig eller ikke, skal jeg her la ligge, bortsett fra å påpeke at et slikt argument umiddelbart virker mer som et argument å ty til enn som ett å tro på. Med de korte tidsspenn vi her snakker om, er dette uansett et lite forskbart spørsmål. Vi skal også ha in mente at med den hastigheten UH-prosessene går i, kan det godt være at dette institusjonslandskapet vil endre seg så mye i løpet av noen år, at resultatet av disse regionale prosessene vil se annerledes ut enn det gjør i skrivende stund. Det er i så fall et utfall som ikke er brakt fram av sentral politisk omtanke, men av underordnede aktørers egne spill.

Spørsmålet vi i stedet skal stille oss, er hva som forklarer at regjering og storting har sluppet det geografiske grepet om sektoren. Vi kan godt starte med å konstatere at en tidstypisk regionalliberalisme har grepet de sentrale aktørene. Men for å få bedre tak i hvordan denne vendingen henger sammen med tidligere forståelse av UH-sektorens institusjonelle betydning, kan det være på sin plass med en fortolkning.

Den britiske statsviteren Mark Bevir (2011) deler den vestlige verdens nyere institusjonelle utvikling inn i tre faser. Den første fasen kaller kan nasjonsbyggingsfasen, den neste forstår han som en fase for velferdsstatutbygging, mens den siste er fasen for den neolibérale og nettverkende stat. Disse tre fasene kan vi se på som historiske epoker, men vi kan også

forstå dem som aspekter ved et lands institusjonelle utvikling, der ulike aspekter vil være særlig tydelige på ulike steder og til ulike tider.

Nasjonsbygging

For Norges vedkommende er det vanlig å identifisere starten til nasjonsbyggingsfasen innenfor UH-sektoren, slik Arbo (2019) og Aamot og Lyby (2019) gjør det i sine artikler i denne boka, til vedtaket om opprettelsen av et eget universitet i Christiania i 1811. Vi bør imidlertid nevne at det allerede i 1757 ble opprettet et eget bergseminar på Kongsberg, som regnes som en av de første høyere tekniske læresteder i verden. Det kan i den sammenheng skytes inn at vedtaket om opprettelse av eget norsk universitet i 1811, også først pekte på Kongsberg som egnet lokalisering. Slik gikk det ikke, og i stedet ble bergseminaret nedlagt i 1814 (Blom, 1957). De neste og langt senere skrittene i denne fasen kom med opprettelsen av en høyere landbruksutdanning på Ås og en høyere teknisk utdanning i Trondheim. Det kan slik argumenteres med at nasjonsbyggingen i Norge allerede fra starten av hadde et sterkt regionalt aspekt. Bygging av nasjonale institusjoner fordret nasjonale kompromisser og regionale konsesjoner (Rokkan, 1967; Wicken, 1997, 2004). I det perspektivet er det naturlig å se etableringen av NTH i Trondheim, NHH i Bergen og den påfølgende universitetsutbyggingen i begge byene som en bekreftelse på en tyngdepunktstrid som i Norge går helt tilbake til vikingetiden. Den langt senere opprettelsen av Universitetet i Tromsø kan leses på samme vis, som en institusjonell bekreftelse på at Nord-Norge er en fullverdig del av det nasjonale byggverket (Arbo, 2019), sammen med de i institusjonell sammenheng tyngre landsdelene, Østlandet, Vestlandet og Trøndelag.

Men historien har også noen forløpere til disse prosessene. Om vi holder oss til tiden etter reformasjonen skriver Gilje og Rasmussen (2002, s. 88ff.) om hvordan det rundt domkapitlene ved bispesetene tidlig utviklet seg lærdoms miljøer med regionalt preg. De identifiserer allerede fra midten av 1500-tallet av en bergens- eller vestlandshumanisme og en oslohumanisme som to ulike dannelsesstradisjoner ved skolene i de to byene. Der oslohumanistene falt inn i den internasjonale fold, skrev på latin og pleiet båndene til København, skrev bergenshumanistene gjerne

på dansk-norsk og ytret seg spørrende om hopehavet med Danmark. Vi kan hos denne siste gruppen lære tale om en gryende proto-nasjonalisme. Tilsvarende kan vi benevne den vitenskapelige oppvåkning i Trondheim rundt 1760 med etableringen av eget vitenskapsselskap som fremste institusjonelle uttrykk, som en regionalt forankret foreteelse med stor samtidig, og enda større senere, nasjonal betydning (Gilje & Rasmussen, 2002, s. 375 ff.).

Men det var ikke bare i byene at det utviklet seg kulturer som forberedte senere institusjonsbygging på kunnskapsfeltet. På bygdene, ikke minst på Nordvestlandet, hadde mange bønder fra 1700-tallet av egne biblioteker der samtidens litteratur ble samlet og brakt ut til en lesende bygdeoffentlighet. Mange landsens prester hadde også boksamlinger. Mye av denne litteraturen var av religiøs art, men der fantes også innslag av allmennyttig litteratur og også et og annet bokverk fra samtidens internasjonale filosofiske og vitenskapelige diskusjoner (Fet, 1995). Lesekyndigheten var i rask vekst utover på 1700-tallet både i bygd og by. Det kan nevnes som en kuriositet at Adam Smiths grunnleggende verk *Wealth of Nations* ble oversatt til dansk allerede i 1779 som den første autoriserte oversettelse til noe annet språk. Oversettelsen, som selv i sin samtid må ha blitt oppfattet som tung lesning, ble besørget av norske interessenter i Christiania og trykt i København, men storparten av opplaget ble antakelig solgt og distribuert i Norge (Banke, 1955; Hanisch mfl., 1999, s. 37; Kurrild-Klitgaard, 1998).

Det bør være et poeng å argumentere for at de regionale kunnskapsmiljøene som vokste fram i den tidlige nasjonsbyggingsfasen, gjorde det i vekselvirkning med regionale behov og uttrykk. Vel var mye av begrunnelsen for et eget norsk universitet at det skulle utdannes et embetsverk til å administrere landet (Arbo, 2019; Aamot & Lyby, 2019), men den brede fremveksten av lærerseminarer, folkehøgskoler, landbruksskoler og underoffisersskoler, som fra 1800-tallet av kan ses på som det senere høgskolesystemets forløpere, fungerte også som læresteder der regionale kulturuttrykk og sedvaner ble utformet og brutt mot ny kunnskap utenfra. Ikke minst fungerte folkehøgskolene og landbruksskolene, i likhet med i mange andre land, som innovasjonssteder både for landbruket selv og for de bygdene der denne næringen sto sterkt (Krokann, 1982 [1942]). Det

er i norsk sammenheng påfallende hvordan landbruket tidlig både kom i inngrep med en boklig lærdomstradisjon og fikk sin egen høyere utdanningsinstitusjon, mens fiskeriene, som i et komparativt perspektiv har vært langt viktige for utviklingen av norsk økonomi, nærmest utviklet seg som ufaglært praksis. Det er først så sent som i 1972 at Norges fiskerihøgskole blir opprettet.

Disse regionale særdrag og praksiser som den tidlige institusjonsbyggingen innenfor kunnskapssektoren viser, kan forstås som dimensjoner vi ofte overser når vi kartlegger disse institusjonenes fremvekst. Det er både ufortjent og misvisende. Det kan gjerne argumenteres for at disse regionale trekkene ved den institusjonelle fremveksten i mange henseender var vesentlig for deres utforming og virkemåte. Vi kan tale om at det parallelt med regionalt ulike nedslag også oppstår paradigmatisk skiller i det institusjonelle landskapet. Noen eksempler illustrerer dette poenget.

Det mest opplagte eksempelet finnes på teologiens område. Den voksende kløften som ut gjennom 1800-tallet oppsto mellom en lekmannsorientert, lavkirkelig lutheranisme med tyngdepunkt på Sør- og Vestlandet og dens menighets- og statskirkeorienterte motstykker i resten av landet, førte i 1907 til dannelsen av et eget teologisk læresete, Menighetsfakultetet, i opposisjon til og konkurranse med Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo (Oftestad, 1998). Fra før av (1843) hadde det sterke misjonsengasjementet i det sørvestlandske bibelbeltet ført til opprettelse av en egen misjonshøgskole i Stavanger. Innenfor dette feltet har det, parallelt med dagens reorganisering av den offentlige UH-sektoren, skjedd en samling av en rekke høgschooler med kristelig motkulturpreg innenfor flercampusorganisasjonene VID med tyngdepunkt i Stavanger og Sandnes og NLA med tyngdepunkt i Bergen og Kristiansand.

Spenningene på det pedagogiske feltet var knapt mindre. Parallelt med økt språkstrid og i nært samband med en tiltakende norskdomsbevegelse, vokste det fra begynnelsen av 1900-tallet av fram en pedagogikk som både fremmet nynorsken, og som så på det pedagogiske oppdraget med helt andre tilganger enn dem som fantes i den eksisterende tradisjonen rundt byskolene. Bakgrunnen for denne mobiliseringen er nettopp den bokbaserte bygdeoffentligheten som er referert ovenfor. Den fremste ideologen i denne tradisjonen, Erling Kristvik, utformet fra mellomkrigstiden av

et program som nettopp så nasjonen som en forstørret bygdeoffentlighet, tilført innsikt fra samtidens organisk orienterte samfunnsvitenskap, fremst representert ved Frédéric Le Play og Émile Durkheim (Slagstad, 1998). Rune Slagstad (1998, s. 99–108) løfter Kristvik fram som en av de store utdanningspolitiske strateger; og det er verdt å merke seg at Kristviks programmatisk virke nærte seg fra to kilder: en nasjonalt utviklet variant av det vi kan kalle en ruralt forankret vestlandshumanisme – her er ingenting bergensk – og en kontinental sosiologitradisjon.

Kristviks fremste institusjonelle bastioner var Lærerskolen i Volda og Norges Lærerhøgskole i Trondheim. Mot denne pedagogiske tradisjonen sto Oslo-dominerte pedagogiske retninger som særlig etter siste krig tok opp ulike amerikansk-inspirerte, evidensbaserte perspektiver på pedagogikk som så ble videreutviklet og tilpasset norsk kontekst ved Universitetet i Oslo, og der særlig ved Pedagogiske forskningsinstitutt (Dale, 1999; Helsvig, 2005). Det gir mening å forstå disse paradigmatisk stridene som uttrykk for akademisk spissing rundt ulike regionale skolekulturer, skiller som den dag i dag speiles helt ned i regionale variasjoner i grunnskolenes omdømme og resultater (Knudsen, 2016).

Et annet interessant eksempel er det skisma som oppsto innenfor norsk økonomiforskning da den senere vinneren av Nobels minnepris i økonomi, Ragnar Frisch, i mellomkrigstiden brakte sin utvikling av den økonometriske tradisjonen innenfor økonomifaget til Universitetet i Oslo, der den kom til å bli benevnt Oslo-skolen innenfor faget. Denne retningen ble raskt dominerende ved Sosialøkonomisk institutt, og kom også til å spille en helt avgjørende rolle som premissleverandør for den måten norsk økonomisk planlegging og politikk ble utformet på etter krigen (Sæther & Eriksen, 2014). Økonomer med et mer historisk eller liberalistisk perspektiv på faget søkte seg derfor i økende grad til den nyopprettede (1936) Handelshøyskolen i Bergen (NHH), der de rent paradigmatisk kom til å danne et annet sentrum enn Frisch og Oslo-skolen.

Det siste eksemplet jeg vil trekke fram, er lokalsamfunnsforskningen ved Universitetet i Tromsø slik den kom til å utformes rundt Ottar Brox: I et institusjonelt perspektiv kan det diskuteres om etableringen av Universitetet i Tromsø best kan forstås innenfor Bevirs første (nasjonsbygging) eller andre fase (velferdsstatsutbygging), slik Fitjar og Alpaydin (2019)

gjør i sin artikkel. Jeg velger å henføre denne etableringen til den første fasen, fordi den markerer et av hovedgrepene i arbeidet for å inkorporere Nord-Norge som en fullverdig del av den nasjonale infrastrukturen. Når det er sagt, kan det i seg selv også gis gode grunner for å argumentere for at velferdsstatsutbyggingen, slik den i mange land kom til å arte seg fra og med den siste del av mellomkrigstiden og i enda større grad etter krigen, i seg selv innebar en utstrekking og legitimering av nasjonsbyggingsprosjektet til nye grupper av folket (Hatland mfl., 2018).

Det særegne ved den samfunnsvitenskapelige utviklingen ved UiT er at den kom til å sentreres rundt en bearbeiding av egen regional kontekst i langt sterkere grad enn hva tilfellet var for de allerede etablerte universitetsmiljøene. I dette kan formingen av UiT som institusjon gjenkjennes i de senere høgskolenes og universitetenes tilnærming til sine regioners egenart og behov. Brox er utdannet sivilagronom og samfunnsviter og kom til å influeres sterkt av Norges kanskje fremste sosialantropolog, Fredrik Barth. Under Barths ledelse begynte han studiet av det som skulle bli hans hovedinteresse gjennom mange år: rurale aktørers og husholds lokale tilpasning til eksterne rammebetingelser og skiftende politiske regimer. Brox utviklet dette som en egen genre der den lokale tilpasningens sosiologi ble til et nedenfra-basert makroperspektiv på periferienes forutsetninger for å skape gode levekår og utvikling, i sterk praktisk og vitenskapelig polemikk med etterkrigstidens nasjonalt sentraliserte og økonomidrevne distriktspolitikk og samfunnsplanlegging. Som et alternativ til disse hegemoniske planregimene lanserte han et populistisk og generativt spor for en lokalsamfunnsbasert planlegging, der kooperative løsninger skulle være overbygning over individuelle og husholdsbaserte prioriteringer. Hans to vesentligste bidrag til argumentasjonen, *Hva skjer i Nord-Norge?* (Brox, 1966) og *Nord-Norge – Fra allmenning til koloni* (Brox, 1984), kom til å danne både en plattform for politisk handling ut over den regionale arenaen og et program for videre akademisk arbeid nasjonalt som internasjonalt. Brox etterfølger som professor ved UiT, Nils Aarsæther, kom sammen med kolleger så til å videreutvikle lokalsamfunnsstudier og lokalsamfunnsplanleggingen til en egen skoleretning med betydelig innflytelse innenfor nordisk planforskning. Festskriftet som ble utgitt til Brox' femtiårsdag, oppsummerer i

så måte hans anliggender med den talende tittelen *Folkemakt og regional utvikling* (Aarsæther, Nilsen & Reiersen, 1982). Dette eksempelet viser på samme måte som eksempelet Kristvik hvordan regionale praksiser danner tilfang til akademisk tenkning og institusjonsbygging med betydning langt ut over den egne konteksten.

Det regionale uttrykket i de regionalt forankrede akademiske miljøene er som oftest ikke tilfeldig, men bundet til regionspesifikke forhold og betingelser. Dette gjelder ikke minst for Frisch og Oslo-skolen. Den ble bundet til makten gjennom det som i ettertid er kalt jerntriangleret i norsk økonomisk politikk, hopehavet mellom Sosialøkonomisk institutt, Statistisk Sentralbyrå og Finansdepartementet. Instituttet utdannet kandidater, SSB – oftest bare kalt *Byrået* – utførte analysene, mens departementet utformet politikken. Denne mikrogeografiske konstellasjonen av ren vitenskap, anvendt forskning og nasjonal politikkkutøvelse fordret en hovedstads økologi for å kunne utvikle seg slik den gjorde, i alle fall med datidens fravær av elektroniske kommunikasjonsmuligheter.

Velferdsstatsutbygging

Bevirs fase 2, som omfatter den velferdsstatlige epoken i et lands utvikling, har en spesiell utforming i Norge. Selv om vi har en lengre tradisjon med sosiallovgivning, er det vanlig i historiske fremstillinger å datere utbyggingen av velferdsstaten til midten av 1930-tallet, med det historiske kompromiss mellom Arbeiderpartiet og Bondepartiet i 1935 og den samtidige inngåelsen av Hovedavtalen mellom partene i arbeidslivet. I den videre tenkningen om oppbygging av velferdsstaten hadde utdanning og forskning ingen fremtredende plass. Det viktigste plandokumentet som lå under for den nye given, *En norsk treårsplan*, forfattet av Ole Colbjørnsen og Axel Sømme, hadde andre prioriteringer (Røed, 2018). To begivenheter innenfor sektoren bør likevel nevnes, opprettelsen av Norges Handelshøyskole i Bergen i 1936 og fremveksten av Oslo-skolen som nytt paradigme for økonomisk forskning og politikkkutviklingen. Etter krigen kom neglisjeringen av UH-sektoren til å fortsette. Til tross for at Norge opprettholdt et svært høyt investeringsnivå i europeisk sammenheng gjennom 50- og 60-tallet, ble ikke UH-sektoren nevneverdig tilgodesett (Sæther, 2018,

s. 18). I den grad vi hadde en forskningspolitikk i den første etterkrigstiden, var denne først og fremst industrielt argumentert og drevet innenfor et teknologioptimistisk moderniseringsrasjonale som vi delte med mange andre OECD-land (Fagerberg, Mowery & Verspagen, 2009).

En ny start for sektoren kom derimot ved slutten av 1960-tallet. Denne utviklingen er fyldig beskrevet av Aamodt og Lyby (2019). Jeg skal derfor ikke repetere forløpet og utvikling, men heller peke på noen utviklingstrekk som faller inn i den generelle argumentasjonen. På utdanningsiden er det nødvendig å legge vekt på den voldsomme kvantitative ekspansjonen som skjedde innenfor sektoren. Denne var drevet av at velferdsstaten ble bygd ut, særlig i geografisk forstand, ved at kommunene ble tilført nye og større oppgaver etter kommunereformen først på 1960-tallet i kjølvannet av Schei-komiteens arbeid. Denne utviklingen ble senere fulgt opp ved at vi fikk nye folkevalgte fylkeskommuner fra 1976. Begge disse reformene økte behovet for akademisk arbeidskraft, men, særlig for kommunenes del, også det vi kom til å benevne arbeidskraft innenfor semiprofesjonene. Dette var arbeidskraft som de nye høyskolene som fulgte i kjølvannet av Ottosens-komiteens arbeid, skulle levere. Det er en tydelig geografisk sammenheng i det som fulgte. Velferdsstaten og de nye velferdsprofesjonene ekspanderte voldsomt, særlig lokalt og regionalt. Dette førte til en geografisk distribuert kompetansestruktur som ble ledsaget av en tilsvarende geografisk ekspansjon av utdanningssektoren. Aldri har vi hatt så mange høyere læresteder, beliggende på så mange steder som ved inngangen til 1980-tallet (Aamodt & Lyby, 2019).

I norsk sammenheng kulminerte den geografiske utstrekningen av UH-sektoren samtidig med en sterk allmenn politisering av sentrum-periferi-dimensjonen. I hele den vestlige verden var 1970-tallet preget av systemkrise, politisk, industrielt og demografisk. For å ta det siste først. De store byene mistet, som i mellomkrigstiden, befolkning til periferien. Industrisyssetningen flatet ut, og tjenestenæringene var ennå ikke i stand til å kompensere dette fullt ut. For første gang på lenge hadde utkantene demografisk momentum (Illeris, 1990). Politisk artet også 70-årenes systemmotstand seg annerledes i Norge enn ellers i Europa. EU-strid og bøndernes skattestreik skapte en voldsom mobilisering for distriktene, en utvikling et tradisjonelt teknokratisk og moderniseringstrent

arbeiderparti hadde vanskelig for å forstå, men som mellompartiene kjente seg mer i slekt med. Aamot og Lyby (2019) viser da også i sin artikkel hvordan Korvalds sentrumsregjering i UH-politikken håndterte dette politiske stemningsskiftet bedre enn Arbeiderpartiet og Trygve Bratteli i hans to regjeringsperioder.

På forskningssiden kom utviklingen senere, og den er lettere å spore. NOU 1981:30, vanligvis kalt Thulin-utvalgets innstilling, etter lederen Lars Thulin, leverte ved overgangen mellom velferdsstatens geografiske ekspansjonsfase og inngangen til den etterfølgende nettverksstatens virke et budskap med ett ben i hver leir. Forskningsinnsatsen måtte økes, den skulle gjøres mer anvendt, og ikke minst den måtte distribueres. Det var, etter utvalgets mening også behov for å oversette teknologisk og annen relevant forskningsinnsikt mellom ulike kunnskapsaktører og geografiske nivåer, ikke minst for å få den geografiske periferien med for fullt. Dette budskapet ble plukket opp med begeistring av virkelystne entreprenører ved og rundt mange av landets nye regionale høyskoler. Regjeringen Willoch fulgte raskt opp budskapet i sin St.meld. 54 (1982–83). Resultatet var, som Aamodt og Lyby (2019) skriver, at Rogalandsforskning fikk selskap av en flora nye regionale forskningsstiftelser. En sektor var født.

Den neoliberal og nettverkende stat

På samme måte som det ikke er lett å trekke et entydig skille i tid mellom nasjonalstats- og velferdsstatsutvikling, er det heller ikke lett å tidfeste overgangen mellom velferdsstaten og den neoliberale og nettverkende stat. Én ting er at utviklingen kan være ulik fra land til, en annen ting er at denne overgangen kan arte seg forskjellig innenfor ulike samfunnsfærer i et og samme land. Norge gir eksempler på begge deler. Vår spesielt fordelaktige stilling som olje- og gasseskulptør, gjorde det mulig å opprettholde velferdspolitiske mål lenger enn tilfellet var i mange andre europeiske land. Likevel, mens den rikspolitiske vendingen mot et liberalistisk regime kom med Margareth Thatcher i Storbritannia i 1979, kom den også til Norge med regjeringen Willoch i 1981. 80-årene kom dermed til å markere en liberalisering på en rekke politikkområder i Norge, også for UH-sektoren.

Vi kan samtidig si at skillet fra velferdsstatsfasen til den etterfølgende fasen markeres med at geografien igjen ble utfordret. Mange stilte spørsmål ved om UH-sektoren var blitt for fragmentert, og om den besto av for mange og for små enheter til å kunne møte nasjonale og internasjonale krav om kvalitet (Aamodt & Lyby, 2019). Denne kritikken kom samtidig med at flere utdanningsgrupper tok kampen opp for å rive skillet mellom semiprofesjoner og profesjoner. Den akademiske driften som dette ga opphav til, fikk umiddelbart gjensvar innenfra ved at flere og flere høyskolemiljøer løftet ambisjoner om å bli universiteter.

Før vi forfølger denne utviklingens nyere logikk, må vi stoppe opp litt ved Gudmund Hernes' virke som utdannings- og forskningsminister. I perioden 1990–95 var Gudmund Hernes kirke- og undervisningsminister. Som forsker hadde han utmerket seg som maktutreder og som en betydelig fornyer av norsk sosiologi (Slagstad, 1998, s. 440–444). Skal vi sette en overskrift over hans analyse av staten og dens rolle i samfunnet, kan den oppsummerende antologien fra den første maktutredningen gi kortversjonen: *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon* (Hernes, 1978). Som statsråd skulle hans normative teori være en annen. Med Hernes får vi en statsråd som utfolder seg med en voldsom virke-trang og reformiver. Ambisjonene er store, detaljeringsnivået for hans interesser er nærmest grenseløst. I så måte minner han mer om den første etterkrigstidens økonomiske og industrielle strateger, folk som Erik Brofoss og Jens Chr. Hauge. Som styringsideolog og -praktiker står han nærmere en kontinental *dirigisme*-tradisjon enn sine egne vitenskapelige analyser av den forhandlende og deliberative stat. Han er ingen liberalist. Han tegner heller systemet fra toppen og stuper om nødvendig ned i detaljene. Han vil strukturendringer, men de skal regisseres ovenfra. Et talende eksempel er hvordan han rundt 1992–93 håndterte de regionale ambisjonene om å fusjonere daværende Agder distriktshøgskole (ADH) og Høgskolesenteret i Rogaland (HSR) til et nytt universitet i sørvest. Statsråden ønsket ingen slik etablering og utfoldet seg med stor sans for detaljer. Han skrev brev til sin danske statsrådskollega, Bertil Haarder, og klassifiserte Ålborg Universitets støtte til HSR som uønsket innblanding i interne norske anliggender (Hernes, 1992). Han ga også beskjed om at administrative reiser mellom de to lærestedene ikke skulle anvises. Til

slutt avsatte han faglig og administrativ ledelse ved HSR og satte institusjonen under administrasjon (Johnsen, 1999). Det er langt herfra til Solberg-regjeringenes mantra om at fusjoner blir til gjennom konstruktiv nabopratt.

På et felt innvarsler han imidlertid den nye tid. Han lanserer nettverkene som middel for å binde en fragmentert sektor sammen. Gjennom *Norgesnett* kunne arbeidsdelingen sikres mellom utdannings- og forskningsmiljøer der for mange dublerter hverandre og for få ble eksellente. Men Hernes' nett trengte mer enn en usynlig hånd for å spinnes. Viten fordret vilje, for å parafrasere hans egen tittel på den offentlige utredningen han ledet arbeidet med forut for sin statsrådsgjerning (NOU 1988). Det går en linje her fra Hernes til Steinar Stjernø og hans utvalg 20 år senere (NOU 2008). Igjen er budskapet at sektoren trenger institusjonell konsentrasjon for å møte en ny tids krav. Og igjen er troen på at strukturendringene må skje gjennom handling ovenfra, påfallende sterk. Stjernø-utvalgt skulle møte mye motbør, men når vi i dag kan konstatere at mange av utvalgets visjoner finner sin form, skjer det nærmest *malgré soi*. En ny orden oppstår, men ut fra en helt annen ideologisk tilnærming. For å se røttene til denne utviklingen må vi igjen gjøre en historisk sving.

Det er ofte gjentatt, også i flere av bidragene i denne antologien, hvordan universiteter og høyskoler i en nasjonsbyggingsfase først og fremst har betydning for utdanning av den akademiske arbeidskraft som behøves for å bygge en nasjon og en nasjonal klasse av forvaltere og embetsmenn. Det bør i denne sammenhengen likevel være interessant å notere seg at tradisjonene med å navngi universiteter oftest refererer til byen de ligger i, av og til til regionen, men ikke til landet. Mange av de fremste universitetsbyene er heller ikke hovedsteder, men snarer det vi i dag vil kalle nummer to- eller nummer tre-byer. Noen steder, som i Italia og Tyskland kan vi forklare dette med en broket fortid der småstater, ofte rene bystater, dannet rammen om institusjonsbyggingen. Men vi finner også det samme igjen i stater med en helt annen historie, som i Storbritannia, Sverige og USA. Det er byer, ikke stater, universitetene identifiseres med. Lista over slike byer er som en akademisk adelskalender: Oxford, Cambridge, Heidelberg, Halle, Königsberg, Konstanz, Bologna, Leiden, Leuven, Uppsala, Lund, Dorpat, for å plukke noen av dem. Dette trekket

har disse kunnskapsinstitusjonene til felles med kulturinstitusjoner som symfoniorkestre og operaer (sjeldnere teatre). De er bybaserte og utvikles i en vekselvirkning mellom makthavere og (dannelses-)borgerskap. Slik forstått utviklet det seg rundt disse institusjonene, med et uttrykk fra Habermas (2002), stedlige, borgerlige offentligheter som på samme tid var regionale og internasjonale. Men bare unntaksvis ble disse byene og kunnskapsinstitusjonene deres forstått som poler for økonomisk vekst og utvikling.

Samtidig var disse regionalt forankrede institusjonene deler av akademiske nettverk som på mange vis var mer internasjonalt preget enn tilfellet er i dag. Det var vanlig at studenter, på samme måte som også lærlinger innenfor håndverksfagene, reiste og tok deler av utdanningen sin utenlands (Pryser, 1982). For Norges del var det å reise utenlands for mange også en nødvendighet med det magre studietilbudet vi hadde her hjemme. Til denne internasjonale orienteringen hørte også språk- og kulturkunnskaper. Kunnskaper i latin og gresk, helst også hebraisk, var grunnleggende akademisk ballast. I tillegg skulle en akademiker beherske de viktigste moderne språkene. Minimumsrepertoaret var engelsk, fransk og tysk. En av den moderne samfunnsvitenskapens grunnleggere, Max Weber (1995 [1920]), illustrer i sitt klassiske verk, *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*, forventningene både til å kjenne kulturhistoriens regionale mønstre og til å beherske de språklige kodene, samtidig som han peker inn i den nye tid. Denne tiden tror han vil preges av den instrumentelle rasjonalitets økende systemtvang og, for akademias del, til at de førende universitetene på USAs østkyst fortsetter å distansere seg fra sitt puritanske opphav for å legitimere sin posisjon som vitenskapens spydspisser, mens det nord-amerikanske samfunn vil ende opp som verdens mest sekulariserte, og verden gå sin gang: «... indtil det sidste ton fossilt brænstof er gennemglødet» (Weber, 1995, s. 113). Webers kulturanalytiske bomskudd om amerikansk sekularisering og hans profetiske lykketreff om vår tids miljøkrise – egentlig spør han ressurskrise – er forsynt med sitater og referanser på tysk, engelsk, fransk, spansk, italiensk, nederlandsk, dansk, svensk, latin, arabisk, gresk og hebraisk, med de tre siste språkene utranskribert. Ingenting av dette er oversatt.

Vi kan altså tale om en nettverksbyggende og global, om enn eurosentrert, akademisk kultur *forut for* den nettverkende vending vi er vitne til i vår egen tid. Legger vi til at den europeiske universitetskulturen står helt sentralt for fremveksten av det europeiske opplysningsprosjektet og dets metaliberale ramme i stort, og for liberalismen som eksplisitt ideologi i mer avgrenset mening (Hirschmann, 1977; Johnsen, 2014), må vi kunne konkludere med at Bevirs neolibérale og nettverkende stat er en samtidig variasjon over kjente tema. Skal vi se på hva som kjennetegner denne samtidige nytolkning med særlig henblikk på forskning og høyere utdanning, kan følgende tre aspekter være viktige:

- Koplingen mellom akademia og økonomisk utvikling gjøres eksplisitt og blir også programmatisk.
- Koplingen mellom regionalitet og globalisering gjøres analytisk eksplisitt.
- Den akademiske internasjonaliseringsdimensjonen går fra å være multipel til å bli monokulturell og anglofon.

Punkt 1: Forholdet mellom den typen kunnskap som skapes gjennom akademia og den utvikling som dette gir opphav til, blir gjenoppdaget og plassert som en del av den typen naturressurs som nettopp universiteter og høyskoler og institusjoner i deres randsoner skal raffinere til samfunnets beste (Johnsen, 2014). Denne kunnskapsraffineringen blir igjen koplet til bestemte innovasjonsmåter som så vil kunne være hegemoniske eller fraværende innenfor ulike regioner, gitt deres næringsmiks og industrielle historie (Asheim & Gertler, 2005; Jensen et al., 2007). Denne måten å tenke på danner så fundament for nasjonal og europeisk økonomisk og næringspolitisk utforming, der regionenes evne til å utmeisle kompetitive fortrinn blir forstått som nøkkelen til fremtidig regional, nasjonal og europeisk økonomisk vekst (Fitjar et al., 2016; Foray, 2015; Reve & Sasson, 2012). Koplingen mellom akademia og den regionale innovasjonsevnen blir gjort eksplisitt og formet til et politisk credo som griper over ideologiske skillelinjer (Reichert, 2019).

Punkt 2: Den fornyede interessen for regionens innpass i den internasjonale orden kan spores langs to ulike dimensjoner. Den første utgjøres

av den fornyede interessen for regionen som analyseenhet innenfor økonomisk geografi. I en verden som utover i etterkrigstiden blir stadig mer avhengig av global handel og regional spesialisering, skifter mye av det analytiske fokus for å forstå denne utviklingen fra å se på stater som økonomiske entiteter til å se på regionale produksjonssystemer som dynamoer for vekst (Cooke, 2001; Porter, 1990). På det politiske plan førte utviklingen innenfor EU, særlig fra midten av 1980-tallet av, til en fornyet oppmerksomhet om regionen som politisk enhet og aktør til utvikling av begrepet *regionenes Europa* (Borrás-Alomar mfl., 1994). Selv om den realpolitiske bedømmingen av denne utviklingen var ulik (Magone, 2003), førte den med seg opprettelse av en rekke virkemidler for regional utvikling, hvorav flere enten eksplisitt var rettet mot UH-sektoren eller fordret at myndigheter, foretak og tredje sektor-organisasjoner kjøpte regionalt relevant akademisk bistand. Lanseringen av *RIS3* eller *Smart Spesialisering* (Foray, 2015) som en obligatorisk analyseøvelse for regioner som ville søke europeiske strukturfondmidler, kan ses på som en gjenopptakelse av dette sporet.

Punkt 3: Utviklingen av den internasjonale dimensjonen innenfor forskningsverden, kan ses på som paradoksal. Spissformulert kan vi si at mens interessen for regionalt mangfold øker innenfor samfunnsvitenskapene, kles denne interessen språklig og arenamessige opp ganske så endimensjonalt. Der Webers mangespråklige og kulturelt heterogene referanser rådet, er situasjonen i dag entydig anglofon. Og hva verre er: Den internasjonale bedømmingen av faglige forskningsbidrag og rangering av institusjoner følger en lignende tendens. Jevnlig fores vi med oversikter i mediene som skal overtale oss til å tro at verdens beste universiteter uomtvistelig er engelskspråklige. Der vi tidligere kunne si *publish or perish*, kan vi nå si *publish in English or perish*. Den anglofone vending kan slik bedømmes som en strigling og en fattiggjøring av den akademiske diskursen. Debatten om denne utviklingens følger har vi også i Norge, blant annet knyttet til om norsk vil overleve som akademisk språk. Tenker vi på språket i Gert Hofstedes (1999) termer som kulturens programvare, er det all grunn til å rope et varsku. Vi er i ferd med å bli monokulturelle.

Innenfor denne måten å se sektoren på svinner geografis betydning. Når Torbjørn Røe Isaksen som statsråd i 2015 skal beskrive sin oppskrift

for endring i den norske UH-strukturen, gjør han det, slik Frølich mfl. (2019) refererer, ved å angi noen overordnede kvalitative krav. Utfra disse vil nødvendige strukturendringer måtte skje, men ikke som hos Hernes, diktert ovenfra. Isaksen stoler på prosessen og den disiplinerende virkning den måtte ha. Her er det en parallell mellom reformforløpet innenfor UH-sektoren og de prosessene som har styrt de samtidige kommune- og regionreformene i Norge. Nabopratt og frivillighet angis som middel. Så kan staten i beste fall skru litt på insentivene og dermed antyde at den har en pistol i lommen. Geografien blir som den blir, den kartfester resultatet, men er ikke interessant ut over det. Den er blitt som teologien i senere norsk politikk, noe underordnet. Ennå skal det visstnok feste skam knyttet til å være historieløs. I den neoliberale stat er det derimot stuerent å være geografiløs, også i Norge.

Avslutning

Denne artikkelen har festet fremveksten av høyere utdanning og forskning til tre ulike stadier i nasjonens utvikling. Til disse tre stadiene er det knyttet ulik forståelse av den rollen og den betydning høyere utdanning og forskning har for landet og for den geografi landet er konstituert ved. Jeg har argumentert for at geografi alltid har vært viktig for nasjonsbyggingen i Norge. Dette gjelder også for etablering av landets kunnskapsinstitusjoner.

I et bredere europeisk perspektiv kan vi gjerne si at region- og nasjonsbygging er to sider av samme sak. Mange nasjoner har aldri realisert seg selv som nasjonalstater (Sameland, Baskerland), mens andre stater er utpreget multinasjonale (Belgia, Sveits) eller deler nasjonalitet med andre (Tyskland, Østerrike). Universitetene spiller her en tvetydig historisk rolle. Selv om de kom til for å utdanne lærde til kirkelig og verdslig maktutøvelse, bar mange av de fremste blant dem navn etter den byen de preget og var en del av. Kunnskaps- og kulturinstitusjoner har i Europa alltid hatt en regional affinitet. Samtidig har de alltid vært del av kosmopolitiske nettverk og fellesskap.

Med nasjonalstatens ekspansjon gjennom velferdsstatsprosjektet etter annen verdenskrig vokser universitets- og høyskolesektoren voldsomt,

både i volum og geografi. I Norge når antall høyere læresteder sitt maksimum forut for reformbølgen på 1990-tallet. Deretter følger en rekke fremstøt for konsentrasjon og arbeidsdeling. Under Gudmund Hernes' tid som statsråd følger denne bestrebelsen en klassisk toppstyrt modell. Senere forsøk på å konsentrere antall institusjoner er i langt sterkere grad inspirert av å mobilisere og stimulere aktørene til selv å søke samarbeid og fusjon.

Parallelt med fremveksten av den neoliberale og nettverkende stat, oppstår det internasjonalt en ny forståelse av regionens betydning, både som politisk arena og økonomisk motor. Denne nye innsikten gir seg umiddelbare politiske utslag både i EU og i Norge, men i utdanningspolitisk sammenheng er responsen tvetydig. Man setter sin lit til regionale aktørers evne til å gruppere og omgruppere seg for en mer effektiv og slagkraftig utdanningssektor. Men samtidig som kunnskapen gjenoppdages som tidens fremste ressurs (Johnsen, 2014), har norske rikspolitikere ingen mening om det er viktig å tenke strategisk geografisk om denne kunnskapens lokalisering og regionale tilstedeværelse. Det kan koste dem dyrt. Skal vi tolke de politiske konjunktorene slik de fremstår i skrivende øyeblikk, er en ny geografibevissthet i emning. Den bruker bunaden som merke og kan raskt bevege seg fra seg en sektor til en annen. Kanskje er geografiløshetens tid omme.

Referanser

- Arbo, P. (2019). Universitet og region – en sammensatt relasjon. I J. P. Knudsen & T. Lauvdal (Red.), *Geografi, kunnskap, vitenskap. Den regionale UH-sektorens framvekst og betydning* (s. 99–130). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.73.ch4>
- Asheim, B. T. & Gertler, M. S. (2005). The geography of innovation. Regional innovation systems. I J. Fagerberg, D. C. Mowery, & R. R. Nelson (Red.), *The Oxford handbook of innovation* (s. 291–317). Oxford: Oxford University Press.
- Banke, N. (1955). Om Adam Smiths forbindelse med Norge og Danmark. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 93, 170–178.
- Bevir, M. (2011). Democratic governance: A genealogy. *Local Government Studies*, 37(1), 3–17.
- Blom, G. A. (1957). *Fra bergseminar til teknisk høyskole. Utgitt ved 200-års jubiléet for den høyere tekniske undervisning i Norge*. Oslo: Teknisk ukeblad.

- Brox, O. (1966). *Hva skjer i Nord-Norge? En studie i norsk utkantpolitikk*. Oslo: Pax.
- Brox, O. (1984). *Nord-Norge: Fra allmenning til koloni*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Borrás-Alomar, S., Christiansen, T. & Rodríguez-Pose, A. (1994). Towards a 'Europe of regions'? Visions and reality from a critical perspective. *Regional Politics and Policy*, 4(2), 1–27.
- Bukve, O. (2005). Norske regionalistar – kan dei samlast bak ei reform? I J. P. Knudsen (Red.), *Sterke regioner – forskning og reform* (s. 197–220). Bergen: Fagbokforlaget.
- Cooke, P. (2001). Regional innovation systems, clusters, and the knowledge economy. *Industrial and Corporate Change*, 10(4), 945–974.
- Dale, E. L. (1999). *De strategiske pedagoger*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Eksperutvalget for regionreformen. (2018). *Regionreformen. Desentralisering av oppgaver fra staten til fylkeskommunene*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Hentet fra www.regjeringen.no/kmd
- ESPON (2014). *ESPON ATLAS. Mapping European Territorial Structures and Dynamics*. Luxembourg: ESPON&BBSR.
- Fagerberg, J., Mowery, D. C. & Verspagen, B. (2009). The evolution of Norway's national innovation system. *Science and Public Policy*, 36(6), 431–444.
- Fet, J. (1995). *Lesande bønder: Litterær kultur i norske allmugesamfunn for 1840*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fitjar, R. D. & Alpaydin, U. A. R. (2019). Næringslivets samhandling med universiteter i og utenfor regionen: Funn fra en undersøkelse av norske bedrifter. I J. P. Knudsen & T. Lauvdal (Red.), *Geografi, kunnskap, vitenskap. Den regionale UH-sektorens framvekst og betydning* (s. 177–194). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.73.ch7>
- Fitjar, R. D., Isaksen, A. & Knudsen, J. P. (2016). *Politikk for innovative regioner*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Fitjar, R. D. & Rodríguez-Pose, A. (2013). Firm collaboration and modes of innovation in Norway. *Research Policy*, 42(1), 128–138.
- Foray, D. (2015). *Smart specialisation: Opportunities and challenges for regional innovation policy*. London: Routledge.
- Frølich, N., Trondal, J., Caspersen, J. & Reymert, I. (2019). Reformer i UH-sektoren. Det muliges kunst. I J. P. Knudsen & T. Lauvdal (Red.), *Geografi, kunnskap, vitenskap. Den regionale UH-sektorens framvekst og betydning* (s. 75–95). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.73.ch3>
- Gilje, N. & Rasmussen, T. (2002). Tankeliv i den lutherske stat 1537–1814. *Norsk idéhistorie bd II*. Oslo: Aschehoug.
- Habermas, J. (2002). *Borgerlig offentlighet*. Oslo: Gyldendal.
- Hanisch, T. J., Søylen, E. & Ecklund, G. (1999). *Norsk økonomisk politikk i det 20. århundre. Verdivalg i en åpen økonomi*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

- Hansen, J. C. (1972). Regional disparities in Norway with reference to marginality. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 57, 15–30.
- Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernism. An inquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell.
- Hatland, A., Kuhnle, S. & Romøren, T. I. (Red.) (2018). *Den norske velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal.
- Helsvig, K. G. (2005). *Pedagogikkens grenser*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Hernes, G. (1992). *Brev til Bertil Haarder*. 14.01.1992. KUF: ref. 92/460 Uh H.
- Hernes, G. (Red.) (1978). *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hirschman, A. O. (1977). *The passions and the interests. Political arguments for capitalism before its Triumph*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hofstede, G. (1991). *Cultures and organizations. Software of the mind*. London: MacGraw-Hill.
- Illeris, S. (1990). Counter-urbanization revisited: The new map of population distribution in central and north-western Europe. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 44(1), 39–52.
- Industridepartementet. (1982). *Om teknisk-industriell forskning og utvikling*. (St. meld. 54 (1982–83)). Oslo: Industridepartementet.
- Jensen, M. B., Johnson, B., Lorenz, E. & Lundvall, B.-Å. (2007). Forms of knowledge and modes of innovation. *Research Policy*, 36(5), 680–693.
- Johnsen, B. W. (1999). Fra universitetsvisjon til høyskoleintegrasjon. *Studia Humanitatis Bergensia*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Johnsen, H. C. G. (2014). *The new natural resource. Knowledge development, society and economics*. London: Routledge.
- Johnstad, T., Klausen, J. E. & Mønnesland, J. (2003). Globalisering, regionalisering, distriktspolitikk. *Rapport 76*. Oslo: Makt- og demokratiutredningen.
- Knudsen, J. P. (2015). Skolen som regionalt prosjekt. I G. Langfeldt (Red.), *Skolens kvalitet skapes lokalt. Presentasjon av funn fra forskningsprosjektet «lærende regioner»* (s. 31–65). Bergen: Fagbokforlaget.
- Knudsen, J. P. (2018). Towards a new spatial perspective – Norwegian politics at the crossroads. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 72(2), 67–81.
- Krokann, I. (1982) [1942]. *Det store hamskiftet*. Oslo: Samlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2014). *Konsentrasjon for kvalitet – strukturreform i universitets- og høyskolesektoren*. (Meld. St. 18 (2014–2015)). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kurrild-Klitgaard, P. (1998). Adam Smith og kredsene bag National-Velstands Natur. *Ideer om Frihet*, 3/1998.

- Magone, J. M. (Red.) (2003). *A Europe of the regions: Rhetoric or reality?* Westport, CT: Praeger.
- NOU 1981: 30. (1981) *Forskning, teknisk utvikling og industrielle innovasjon. En vurdering av den offentlige støtte til teknisk-industriell forskning og utvikling i Norge.* Oslo: Industridepartementet.
- NOU 2008: 3. (2008). *Sett under ett. Ny struktur i høyere utdanning.* Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- NOU 1988: 28. (1988). *Med viten og vilje.* Oslo: Kulturdepartementet.
- OECD (2018). *Education at a Glance 2018. Education Indicators.* Hentet fra www.oecd.org/education/education-at-a-glance.
- Oftestad, B. T. (1998). *Den norske statsreligionen. Fra øvrighetskirke til demokratisk statskirke.* Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Porter, M. E. (1990). *The competitive advantage of nations.* New York: The Free Press.
- Porter, M. E. (2000). Attitudes, values, beliefs, and the microeconomics of prosperity. I L. E. Harrison & S. P. Huntington (Red.), *Culture matters: How values shape human progress.* New York: Basic Books.
- Pryser, T. (1982). *Geseller, rebellar og svermarar. Om «farlege folk» kring 1850.* Oslo: Samlaget.
- Reichert, S. (2019). The role of universities in regional innovation ecosystems. *EUA Studies.* Brussel/Genève: European University Association.
- Reve, T. & Sasson, A. (2012). *Et kunnskapsbasert Norge.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Rokkan, S. (1967). Geography, religion and social class: Crosscutting cleavages in Norwegian politics. I S. M. Lipset & S. Rokkan (Red.), *Party systems and voter alignments: Cross-national perspective* (s. 367–444). New York: The Free Press.
- Røed, H. (2018). *Ola tiltak. En biografi om den politiske strategen Ole Colbjørnsen.* Oslo: Gyldendal.
- Slagstad, R. (1998). *De nasjonale strateger.* Oslo: Pax.
- Sæther, A. (2018). Oslo-skolen og den politiske debatt i Norge. Foredrag på Det 15de nordiske møte om økonomisk idéhistorie, Roskilde: 23.–24. august 2018.
- Sæther, A. & Eriksen, I. E. (2014). Ragnar Frisch and the postwar Norwegian economy. *Econ Journal Watch*, 11(1), 46–80.
- Teigen, H. (2012). Distriktpolitikk gjennom 50 år – Strategane og avviklinga. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 11(2), 157–165.
- Weber, M. (1995) [1920]. *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd.* Oslo: Gyldendal.
- Wicken, O. (1997). Regionenes industrialisering – et historisk perspektiv. I A. Isaksen (Red.), *Innovasjoner, næringsutvikling og regionalpolitikk* (s. 50–65). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Wicken, O. (2004). Politikk som konkurranse mellom industrialiseringsformer.

I P. Arbo & H. Gammelsæter (Red.), *Innovasjonspolitikken scenografi: Nye perspektiver på næringsutvikling* (s. 50–66). Trondheim: Tapir.

Aamodt, P. O & Lyby, L. (2019). Instrument eller institusjon? Skiftende politiske prioriteringer. I J. P. Knudsen & T. Lauvdal (Red.), *Geografi, kunnskap, vitenskap. Den regionale UH-sektorens framvekst og betydning* (s. 25–52). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.73.ch1>

Aarsæther, N., Nilsen, R. & Reiersen, J. E. (1982). *Folkemakt og regional utvikling: Til Ottar Brox' 50-årsdag*. Oslo: Pax.